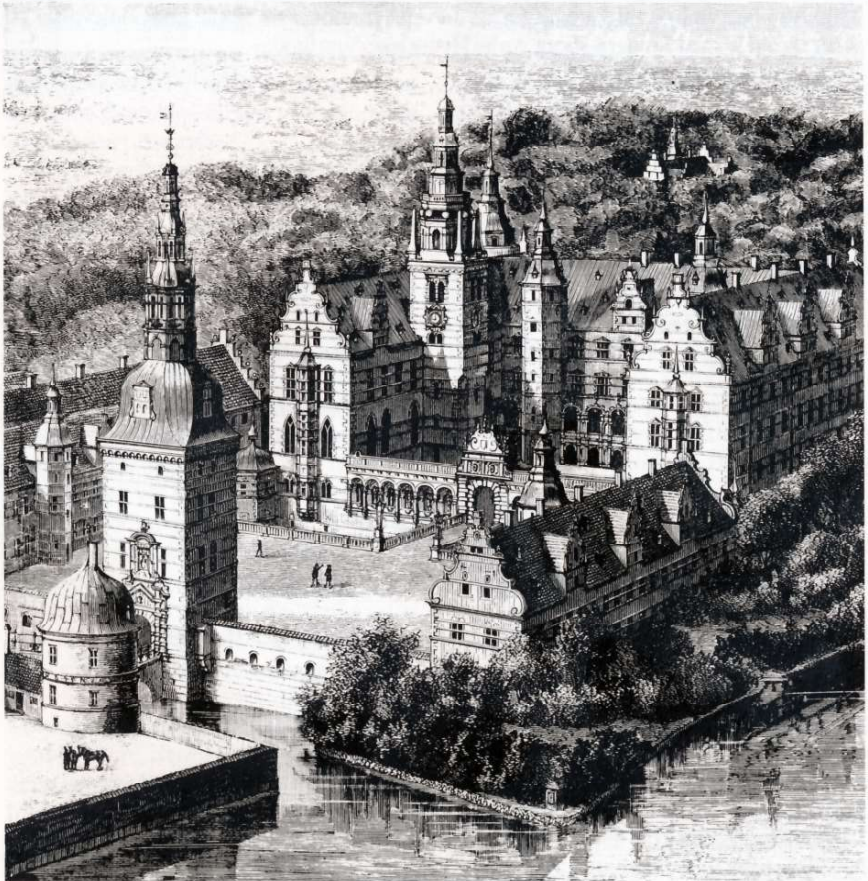

fahs

NUMMER 4 NOVEMBER 1999

Billedet viser Frederiksborg Slot
og er oprindeligt trykt i „Illustreret Tidende“, 1882.

Kære Medlem

Du sidder nu med årtiets, århundredets, ja årtusindes sidste FAHS blad. Jeg vil nu indskrænke mig til at komme med et par kommentater til det år, der er gået. Det har igen været et meget aktivt år. Vi har holdt nogle gode og indholdsrige udflugter og arrangementer. Årbogen blev godt modtaget, og mange af vores medlemmer havde med den i hånden en ny oplevelse da de på efterårsturen besøgte det smukke klosterkompleks i Helsingør.

Og som sædvanlig har vi udgivet fire FAHS blade med interessant stof og gode ideer til ny læsning om amtets historie.

Bestyrelsen vil hermed benytte lejligheden til at sige alle vores aktive og interesserede medlemmer tak for et godt år. Vi håber, at vi ser dig til vores arrangementer i det nye år 2000. Vi i bestyrelsen vil gøre alt for, at du også fremover får nogle gode oplevelser på skrift og i tale med Frederiksborg Amts Historiske Samfund.

Med venlig hilsen
På bestyrelsens vegne
Henrik A. Bengtsen
Formand

Giv en bog i stedet for en blomst!

På Helsingør Bymuseum har vi også i år udsalg af vores ældre årbøger. I dem finder du stof til mange timers god læsning, og hvorfor ikke give en årbog - eller flere - til venner og bekendte i stedet for den blomst eller æske chokolade du plejer at købe. En gennemgang og omtale af de bøger, vi har på lager, finder du i FAHS blad nr. 4 fra 1998.

Ring til Helsingør Bymuseum på 49210098 og bestil bogen/bøgerne.

fahs

FAHS er et medlemsblad for Frederiksborg Amts Historiske Samfund og udkommer 4 gange om året; i februar, april, august og november.

Artikler til bladet sendes til:

FAHS, Helsingør Kommunes Biblioteker,
att. Eva Stennicke, Lundegade 13, 3000 Helsingør.

Telefon: 4928 3622, fax: 4928 3627.

E-mail: eva.stennicke@telia.com

Medlemskab og kontingent:

Helsingør Teaterforening, Havnepladsen 1, 3000 Helsingør.

Telefon: 4920 0811.

Redaktion

Bibliotekar

Eva Stennicke

(ansvarshavende red.)

Tryk: A-print,

Espergærde

Layout, sats og

tilrettelæggelse:

Eva Stennicke

Oplevelser og skæbner ved branden på Frederiksborg den 17. december 1859

Af Eva Holm-Nielsen

Den 17. december 1999 er det 140 år siden, Frederiksborg Slot gik op i flammer. På få timer forvandlede Christian IV's gamle kongeborg og Frederik VII's yndlingsresidens til en rygende ruin. Kun de nøgne mure blev tilbage som minde fra en svunden tids storhed.

Der er skrevet meget om branden og dens nationale og politiske konsekvenser. I Hilerød var branden forbundet med store menneskelige omkostninger, og mange af byens indbyggere mistede deres næring. Et par mindre kendte kilder giver et billede af dramaet og viser, hvilket indtryk branden gjorde på nogle af dem, der oplevede den.

Frederik VII og grevinde Danner og deres følge var kommet til Frederiksborg søndag den 27. november for at tilbringe vinteren der. De holdt stort gallataffel den 1. december, og onsdag den 14. december var et lille selskab på ti personer fra byen inviteret til te og smørrebrød. Fredag den 16. december var der som sædvanlig taffel på slottet kl. 17. Her deltog foruden kongen og grevinde Danner hendes to selskabsdamer frk. Dreyer og frk. Sophie Arntz, kammerherre Carl Berling, opvartende kammerherre Henrik Berregaard og kongens to tjenstgørende adjudanter, nemlig orlogskaptajnerne, kammerherre P. H. C. Smidth og Chr. Møller. Desuden kabinetssekretær, etatsråd J. P. Trap, kammerjunker Georg v. Schøller af staldetaten, general Fensmark samt chefen for kongens

adjudantstab, overceremonimester, greve C. F. C. Ahlefeldt-Laurviggen.¹

Om aftenen deltog bl.a. Trap i et spilleparti hos kongen, og overceremonimesteren kørte en tur til Fredensborg. Han vendte tilbage ved 23-tiden, og omkring midnat var der ro på slottet. Alt åndede tilsyneladende fred og idyl.

Samme aften sad kongens bibliotekar, forfatteren og sekretær ved Kunstakademiet J. M. Thiele ved sit arbejdsbord på Charlottenborg, da han modtog et brev til Akademiet fra ministeriet. Det drejede sig om en tjenstlig skrivelse fra kgl. bygningsinspektør F. F. Friis, som foreslog en omlægning af Frederiksborg Slots kobbertag med et tag af teglsten på grund af faren for ildebrand. Man ønskede derfor en kommentar fra Akademiet.

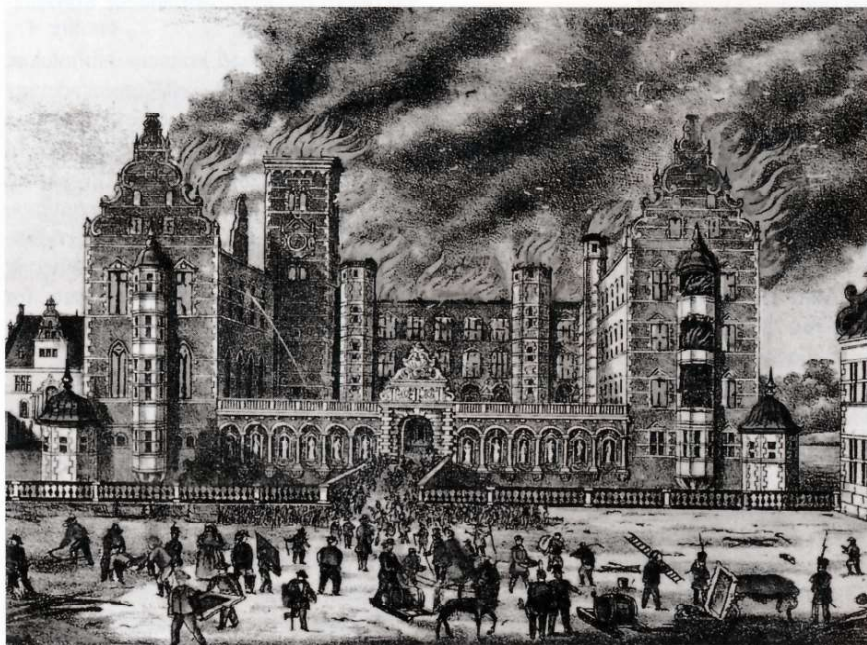
“Under andre Omstændigheder”, skriver Thiele i sine erindringer, “ville denne Sag, som enhver anden, være bleven henlagt i min Portefeuille, men dette, - at Frederiksborg Slot kunde afbrænde - slog ned i mig og reiste paa engang alle de sørgelige Tanker, som havde leiret sig i min Sjæl. Og inden jeg mærkede det, var jeg ifærd med at skrive et Digt om Frederiksborg Slotsbrand, som jeg strax fandt det raadeligst at rive i mange smaa Stykker. Men jeg blev endnu en Stund i denne Stemning.” Tidligt næste morgen blev han vækket ved nyheden om, at Frederiksborg Slot stod i lys lue.²

I den nordlige ende af Kongestalden boede kammerherre Henrik Lerche i en lejlighed med sin familie. Hans søster, Charlotte Lerche,³ der var ugift, holdt også til der. Hun havde tidligere holdt hus for sin svoger, læge og kammerråd Georg Arntz, som boede i portbygningen til Frederik II's gamle kro på "Posen". Han blev imidlertid enkemand i 1854, og to år senere flyttede han til Ringkøbing, hvor han blev distriktslæge. Han var broder til grevinde Danners selskabsdame Sophie Arntz.

I et brev,⁴ skrevet den 17. december, giver Charlotte Lerche ham en situations-

rapport: "jeg skal hilse Dig fra Sophie, hun har endnu ikke Tid eller roe at skrive, men det er rart at Sophie faaer Luft ved Taarer og det har hun vist meget bedre af."

Hun skriver videre - og det er tydeligt, at hun ikke har haft tid til at gøre sig umage med bogstaveringen: "Omtrent klokken 4 inat høre Sophi[e] Kmh: Smi[d]ths Dør gaae og lidt efter høre hun et Skrig inde hos adjutant Møller, hvis Værelse kun ved en tynd Væg er adskildt fra hende hun trode Smi[d]th var bleven syg, men et Øieblisk efter høre hun ham banke stærkt paa hendes Dør og raabe at hun maatte staae op da

Frederiksborg Slots brand den 17. december 1859.

Farvelagt litografi. I indre slotsgård sprøjtes vand op mod Riddersalens vinduer. I ydre slotsgård er redningsfolkene i færd med at bringe malerier og møbler i sikkerhed. På et par hestslæder ses vandtønder, og til højre er der opstillet dobbeltvagt for at passe på det kostbare indbo. Det Kongelige Bibliotek.

der var Ild, hun skyndte sig da op og blev paaklædt og baade hendes Jomfrue og Tjener vare mageløs gode imod hende og de vedbleve at rædde, men Røgen tog kun stærk til at hun netop fik kastet sine Kjoler over Tjeneren[s] Arm og pakket en lille Kuffert, men alt hendes Undertøi er brændt hun kom ud paa Hosesokker og gaaer med et par Morgensko af Smi[d]ths som han frelste, dog har Kongen øieblikkelig sagt at hun skulle faae igjen af ham, saa i den Henseende har hun vel ingen Nød, den deilige Diamantring har hun frelst; men tænk Dig hvor lykkelig at Kmh: Smi[d]th vaagnede, ellers var baade Sophie, og Møller, og ham og endnu et par Andre brændt. Ilden er opkommen fra et nytindrettet Værelse hvori Kongen havder [sic!] sit Naturalie Kabinet. [...] Slottet saa næsten ud som naar man i Tivoli har seet det kunstigt oplyst, Klokketaarnet faldt først, og Riddersalen brændte men man haabede endnu at frelse Kirken, men desværre er den nu ogsaa brændt. Alteret er størstedelen reddet og Apostlene troer jeg ogsaa, Caroline Grethe Gyllich⁵ og jeg har gaaet og samlet Stykkerne sammen som høre til Alteret; men og Gud! det bliver jo aldrig som før og vel aldrig opbygget. Kongen tager det meget elskværdig, han gaaer omkring venlig og taalmodig, vi talte med ham paa Slotspladsen han sagde det er tungt, jeg maae finde mig deri det skal nu saa være at jeg skal have den Sorg. [...] Klokkeren 11 var endnu indtet Menneskeliv tilsat, men nu maa jeg desværre skrive at ved at forsøge at frelse Kirken er flere Mennesker komne til Ulykke 3 ere bragte paa Sygestuen 2 ere døde og en ulykkelig var Benene brændte paa”.

For slotsforvalter, ritmester G. S. Gyllich, der med stort engagement havde passet sin gerning på slottet gennem en

menneskealder, var sorgen over tabet næsten ubærlig. Han boede med sin familie i Kancellibygningsens underetage og havde formelt ansvaret for slottet og brandsikringen.

“[F]ormodentlig er brendet faldet ud af Kaminerne som vare uden Gelænder”, skriver Charlotte Lerche, “dog skal Gud være lovet Gyllich have sagt til Kongen om der ikke skulde sættes Gelænder men han har ment det var unødvendig.” Og hun fortsætter: “bed Frida skrive et rigtig kjerligt Brev til Marie Gyllich som, i dette Øieblik er meget at beklage saavelsom heele Familien da de see deres kjære Fader aldeles tilindtetgjort, Gyllich græder som et Barn og forvinder det neppe, han har jo interesseret sig så umaadelig meget for Slottet nu i 25 Aar og nu synes han Alt er forbi for ham, han var saadan at jeg stod og klappede og trøstede ham han har jo ingen Skyld, men hans heele Stilling er jo tilindtetgjort”.⁶

I den anden ende af byen var den unge premierløjtnant Ferdinand Berregaard⁷ indkvarteret. Han var søn af opvartende kammerherre hos Frederik VII Henrik Berregaard og tjenstgørende i Livgarden. I et brev til sin broder, skovrider Frederik Berregaard, Falster, dateret den 22. december 1859, skriver han bl.a.:

“Natten mellem den 16. og 17. Kl. 4 omtrent, blev jeg vækket ved Brandraab. I en Fart var jeg i Klæderne og ude paa Gaden. Først heed det sig, at der var Ild i Slots-gaden, og da jeg var naaet ned til Torvet hørte jeg, at Ilden var paa Slottet. Jeg kom derud efter at Lt. Schwartz havde lovet at sende Folkene afsted saasnt at de vare samlede. Jeg kom ned paa Slottet Kl. 4,20, der var intet at see. Kongen stod i Gaarden, og nu fik jeg at vide, at Ilden var i Billiardstuen og i nogle Værelser i 4. Etage, som Kon-

gen havde indrettet til sine Oldsager. Min første Tanke var Fader,⁸ jeg foer op til ham, han var paaklædt og pakkede sine Sager ind, hermed hjalp jeg ham, thi Røgen var meget stærk. Ved Hjælp af 3 Gardere fik jeg hans Tøj reddet, og nu fik jeg den gamle ned i Gaarden. Han fik alt sit Tøj reddet med Undtagelse af 5 Skjorter [...] Den gamle var ei til at kende. Han vilde nødig ud af Værelserne og pakkede hundrede Ting ind for at forlænge Tiden [...] Det eneste han sagde da han saae Luerne slaae ud af det Vindue, hvor han hver Morgen røg sin Cigar, [var]: Saa nu skal jeg ikke mere ligge deroppe!”⁹

Videre skriver Ferdinand Berregaard: “Gyllich, den Stakkel, var fortvivlet men rolig og styrede det Hele saa godt, som det var ham muligt, men han elskede jo ogsaa Slottet ligesaa høit, som om det var et af hans egne Børn. Han var nær blevet oppe i Slottet, thi Røgen bedøvede ham engang, saa han maatte raabe om Hjælp, og hvis Kammertj. Schmidt¹⁰ ei var kommet og trukket ham med, da havde det gamle Slot, hvor han jo kjendte hver Steen, blevet han[s] Grav. Gyllich er nedbøiet ved at see dem føre alt bort, og Gud veed hvad Enden skal blive, naar alt kommer i Ro. Hele Familien er nedtrykt. Alle Malerier og Kostbarheder skulde nok føres til Rosenborg. En Deel Malerier ere allerede tagne ind til Byen.”

I et PS tilføjer han: “Kongen var saa mangeløs smuk mod Gyllich, der heller ingen Skyld har, thi han har advaret.”

Selv skrev Gyllich i sin dagbog om dagens begivenheder bl.a.: “Jeg har tabt meget ved Branden, ikke i pecuniær Henseende, thi dermed kan det være det samme, men min store Kjærlighed til det gamle Slot er greben i en Grad, som ikke kan beskrives. Farvel min gamle Borg, som

jeg henved 24 Aar har passet. - Reiser Du dig engang endnu, bliver det ikke hvad det gamle var, thi den var af Christ 4ds Haand. - [...] Hans Majestæt var [...] saa særdeles naadig at sige: “De har ikke forsømt noget, det ved jeg, men jeg - Kongen - er Aarsag til den store Ulykke”. Hvad Majestæten hermed mente kan jeg ikke godt forklare mig. - Nok er det, at Ulykken er skeet; det er Guds Villie og dermed kan Ingen gaae irecte; kun maa man søge den Trøst i den Sætningen: at der er intet Ondt, der skeer, som ikke er godt for noget, nu vil den gode Tid vise hvad godt det betyder. - Jeg kan ikke indsee det endnu - Nu nok herom, jeg kan ikke mere.”¹¹

I Gyllichs tidligere lejlighed opbevarer Frederiksborg Slotsforvaltning endnu i dag en brandøkse, der blev anvendt under redningsarbejdet.

En af dem, der deltog i redningsarbejdet, var den 25-årige sadelmagersvend Lauritz Chr. Larsen fra Hillerød, hvis heltegerning man kunne læse om i *Fædrelandet* og *Berlingske Tidende* i dagene efter branden. Trods ihærdig søgen varede det dog måneder, før man fandt ud af, hvem denne ubekendte unge mand var. Efter at have været i audiens hos Frederik VII på Jægerspris, fik han på årsdagen for branden Fortjenstmedaljen som tak for sin indsats.¹²

Den 24. april 1903 bragte Frederiksborg Amts Avis under overskriften “Da Frederiksborg Slot brændte” en omtale af forfatteren Vilhelm Bergsøes ungdomserindringer, der indeholdt et afsnit om slotsbranden, som var skrevet på grundlag af forfatterens afdøde svigerfaders oplevelser, herunder en skildring af den ubekendte unge mands bedrift. Svigerfaderen var den tidligere omtalte adjutant Smidth, der opdagede branden.

Ugen efter, den 30. april, gav Lauritz

Larsen, der nu var kommet op i årene, et interview i Amtsavisen for at give sin version af historien:

“Kongen stod den Gang og frøs ude i den ydre Slotsgaard sammen med Grevinde Danner, der græd over Branden og slet ikke var saa ufølsom over Ulykken, som Bergsøe vil gøre hende til. At hun kun tænkte paa sit Flygel passer næppe, og jeg saa i hvert Fald ikke noget til, at der blev vist særlig Omsorg for at redde dette Instrument; Mere laa det hende paa Sinde, at redde den “Drejedukke”, hun havde gemt fra sin Modehandlerintetid. Derimod er det rigtigt nok at Kongen røfledede Brandkorpsets Chef, Maler Volsted, og meget skarpt bemærkede til ham: “Her kommanderer jeg!” Men Brandvæsenet var jo ogsaa den Gang kun saa som saa. Ved Slotsbranden rykkede Korpset ud i Galladragt: Trekantet Hat, Skærf og Guldgalloner, i det hele meget fint udhalet, men ikke synderlig praktisk.

Jeg blev vækket sammen med de andre Hillerødanere, da Klokkeren midt om Natten gav sig til at klemte”, fortæller han. “Vi vilde ligefrem ikke tro, det var Slottet, som brændte, men da vi kom der ned, fik vi Syn for Sagen.

Til en Begyndelse var Slottet afspærret af Garden og Lakajerne, da man mente, at Ilden kunne slukkes, men snart maatte det Haab opgives. Luerne slikkede ud alle Vegne, og Kobbret drøppede smeltet ned. Saa blev der Adgang for Redningsmandskabet, der straks styrtede ind i Kongefløjen og i Kirken. Ilden havde fat i Hjørnet mellem disse, og efterhaanden som den bredte sig, maatte Redningsmandskabet flygte længere og længere bort og over i Prinsessefløjen. Der blev reddet meget godt, men det gik jo ellers, som det bedst kunde. I Stedet for at tage de kostbare Ting

Slotsforvalter G.S. Gyllich, fotografert ca. 1865 af Carl Rathsach, Hillerød.

slæbte mange af Sted med Gulvtæpper eller store Møbler, som fuldstændig spærrede Gangene. [...]

[I] Løbet af en Timestid flammede Ilden overalt, og snart var Redningsarbejdet umuligt. Jeg stod netop ved Indgangen til Prinsessefløjen, da jeg hørte Gehejmetatsraad Traps Tjener bemærke, at der endnu var glemte vigtige Sager paa Traps Kontor. En anden bemærkede, at der endnu var Vej til Kontoret, og gik med Tjeneren derop. Jeg fulgte med, og medens de to gik ind og bjergede de nævnte Sager, begyndte jeg at redde de kostbare Malerier, som hang deroppe. Jeg sprang op paa Stole, rev Billederne ned, brød Rammerne i Stykker og kastede Malerierne ud af Vinduet ned i Slotsgaarden, hvor Kommunelærer Erslev¹³ med flere tog imod dem og førte dem i Sikkerhed. Da de to andre havde udrettet deres Ærinde paa Etatsraadens Kontor, skyndte de sig straks ned, og jeg

var ene - mutters alene - i Slottet. Heden var kvælende og Uhyggen umaadelig. Jeg stod der med Udsigten til, at Tilbagevejen hvert Øjeblik kunde blive spærret af nedfaldne Murrester. Desuden gjorde Flammerne, der lyste højt op mod Himlen, et uhyggeligt Indtryk paa mig, som jeg gik deroppe. Men jeg fortsatte mit Arbejde, og inden jeg kom ned, havde jeg faaet kastet 71 Malerier ned i Gaarden. Hvorfra jeg fik Kræfterne, forstaar jeg næppe selv.¹⁷

Der dukkede mange nysgerrige op under branden, deriblandt også et stort antal af byens drenge. Barber Ludvig Friderich Riemanns 10-årige søn Carl var kravlet op på en mur for bedre at se, hvad der foregik. Han har fortalt, at da Frederik VII opdagede ham, fik han en "kongelig Ørefigen" som straf for sin nysgerrighed.¹⁴

Kl. 3 om eftermiddagen, da man mente at have fået ilden under kontrol, forlod kongen Frederiksborg for at køre til København. Hillerøds tid som residensby var uigenkaldelig forbi. Mod sædvane kørte kongen gennem byen for ligesom at tage afsked med den. Med dyb sorg præget i sit ansigt hilste han til dens vinduer.¹⁵

Ved branden mistede tre unge redningsfolk livet. Den 26-årige tømrersvend Jørgen Madsen og den 32-årige murersvend Ole Jacobsen blev begge voldsomt forbrændt, da kirkeloftet faldt sammen og glødende grus og aske væltede ned over dem. De var i live, da de blev gravet fri, men døde begge efter nogle timer. Liget af den tredie, den 31-årige murersvend Lars Olsen, blev trukket ud af ruinerne søndag formiddag: "Det var ei noget Menneske. Det hele var ei længer end en Overkrop. Det første de fandt var en Støvle med Foden i, og da de vilde tage ham frem, gik Hovedet af, et afskyeligt Syn", skriver Ferdinand Berregaard.

Man gik straks i gang med at samle ind til enkerne. Nøden var stor. Den 19. december sendte kammerherre Berling på kongens vegne 300 rd. til de efterladte.¹⁶

Den 23. december 1859 blev de omkomne under megen højtidelighed stedt til hvile i en fællesgrav på Hillerød Kirkegård. Et stort følge fulgte de tre kister. I begravelsen deltog, foruden byens embedsmænd og mange borgere, også de forskellige afdelinger af brandkorpset samt Livgardens officerer. Slotspræsten, Johannes Galskjøt, sagde i sin tale, at han håbede, at samfundet ville sørge for, at ingen af de efterladte ville komme til at lide nød.¹⁷

Dagen før begravelsen, den 22. december, fødte Lars Olsens enke deres andet barn, og den 11. januar 1860 nedkom Ole Jacobsens enke for fjerde gang. Børnene - begge piger - blev døbt den 9. april 1860. Jørgen Madsens eneste barn døde om sommeren. Moderen forlod Hillerød og fik senere plads i København.¹⁸

I dag ligger graven på Hillerød Kirkegård som et minde om den brand, som ikke blot krævede sine dødsofre, men som fuldstændig ændrede vilkårene for byens indbyggere.

¹ H. D. Schepele, Jørgen Paulsen og Povl Eller, *Omkring Frederiksborg Slots Brand*, Hillerød 1964, s. 56 ff.

² J. M. Thiele, *Af mit Livs Aarbøger*, II, Kbh. 1917, s. 173-74.

³ Charlotte Julie Mathilde, født 21. februar 1814 i Hillerød, død 31. december 1877 i Nykøbing F.

⁴ Brevet findes i Rigsarkivet.

⁵ Caroline er datter af Charlotte Lerches farbror, Carl Lerche på "Carlsberg". Grethe Gyllich er slotsforvalterens hustru.

⁶ Slottet blev som bekendt genopbygget, og Gyllich blev i sin stilling til sin død den 10. januar 1872.

⁷ Ferdinand Henrik Berregaard, født 4. juni

1827 i København, død 11. september 1902.

⁸ Kammerherre Berregaard havde værelser på 4. etage. Det samme havde Trap, Schøller, Sophie Armtz, Møller og Smidth.

⁹ Brevet er citeret efter en afskrift på Frederiksborgmuseet.

¹⁰ Må være en fejlskrivning for "kammerherre".

¹¹ Slotsforvalterens dagbog, Frederiksborg Slotsforvaltnings Arkiv, Frederiksborg Slot. Understregningen er muligvis en senere tilføjelse.

¹² Han fik valget mellem Dannebrogordenen og Fortjenstmedaljen, men Trap rådede ham til det sidste.

¹³ Hans Høegh Erslev var også Slotskirkenes kantor.

¹⁴ Anders Uhrskov, *Fra Land og By*, Kbh. 1940, s. 78.

¹⁵ *Frederiksborg Amts Tidende*, 20. december 1859.

¹⁶ *Omkring Frederiksborg Slots Brand*, Hille-rød 1964, s. 78, note 31.

¹⁷ *Frederiksborg Amts Tidende*, 24. december 1859.

¹⁸ Kirkebog for Hillerød og Frederiksborg Slotssogn.

Nye bøger

ved Eva Stennicke

I sidste nummer af FAHS-bladet kunne man læse en mindre artikel om Lokalbibliografien for Frederiksborg Amt. Jeg vil ikke undlade at gøre opmærksom på, at det er ved hjælp af den, at rubrikken *Nye bøger* bliver til. At man i en lokalbibliografi ikke kun registrerer publikationer af historisk eller kulturhistorisk observans, men også helt dagsaktuelle emner, er et par af de følgende henvisninger eksempel på.

Borgernes syn på Ølstykke Kom-mune : analyserapport

udarbejdet for Ølstykke Kommune af KMD Dialog. Kommunedata, 1999. 51 sider : ill.

Peter Brixtofte: Fremtidens kommune.

Børsens Forlag, 1999. 190 sider. Borgmester Peter Brixtofte vil med bogen give debatten om den offentlige sektors fremtid et skub ved hjælp af praktiske eksempler fra hans egen kommune, Farum.

Brixtoftes milliard-gambling af Peder Bjerge m. fl.

I: Børsens nyhedsmagasin. 1999. Nr. 5. S. 36-44 : ill.

Børsens nyhedsmagasin har i samarbejde med Skatteinform lavet en analyse af Farum Kommunes økonomiske dispositioner.

Gunnar Bergsten: Skovene omkring Helsingør : en opslagsbog om skovene i Helsingør Kommune.

Helsingør Kommunes Museer, 1999. 96 sider : ill.

Anders Bjørnvad: Krigens monu-menter : 1940-1945.

Odense Universitetsforlag, 1999. 526 sider : ill.

Bogen indeholder dels "Hovedtræk af monumentsætningsens historie 1940-1995" dels en Registrant, hvor man på siderne 263-276 specielt kan se de monu-menter som findes rundt om i Frede-riksborg Amt.

Henning Kørvel: Eder og liderlig snak - nej tak!

I: Jæger. 1998. Nr. 12. S. 122-125 : ill. Selv om de ansatte på krudtværket i Fre-deriksværk gik med sivsko for at mindske faren for eksplosioner; og liderlig snak, der kunne forstyrre koncentrationen, var for- budt, skete der ikke desto mindre 35 eks- plosioner i de 207 år, værket var i drift før lukningen i 1965.

Stenfiskeren og kaperføreren Christian Danielsen i årene før og under Englandskrigene : en Aalsgaardkrønike 1794-1815

af Kim Daniel Bjarne Bengtson og Arvid Daniel Nielsen Fremmen. Udgivet af Hellebæk-Aalsgaard Egnshistoriske Forening, 1998. 105 sider : ill.

Poul Henrik Harritz: Danmarks småøer.

Politikens Forlag, 1999. 272 sider : ill. Heri: Side 33-35: Hesselø og Side 205-207: Eskilsø.

Begge øer hører med til Frederiksborg Amt, selvom man måske ikke går rundt og tænker på det til daglig.

Hvor var det nu det var

Søndag d. 10. Oktober var en del af foreningens medlemmer på tur til Helsingør. Vi fik bl.a. en grundig gennemgang ved Jenny Flensborg af kalkmalerierne i Sct. Mariæ Kirke samt i Lazarussalen og Musikstuen i Karmeliterklostret. Det var interessant at høre om kalkmalerierne, og er man ikke så bibelstærk, er det rart at få koblet kalkmalerierne sammen med de relevante steder i Det Ny Testamente. Selvom turudvalget "bare" havde bestemt at vi skulle have forevist kalkmalerierne, så rummer klostret jo mange andre historier, bl.a. den om Dyvekes grav.

Den følgende artikel var oprindeligt trykt i dagbladet Politiken i 1926, men er her gengivet efter Sct. Mariæ Sogns Kirkeblad, 1997, Nr. 4.

I 1926 kunne man i Politiken læse "Direktøren for Helsingørs historiske Museum, Overlærer Laurits Pedersen, har i Karmeliterklostret, hvor Museet er installeret, fundet Dyvekes Grav."

I den anledning bragte avisen derpå følgende artikel af Helsingørs lokalhistoriker m.m. Laurits Pedersen (1873-1940).

FAHS-bladets redaktør hælder mere

sit hoved til dr.phil. Henning Henningsen, som i sin bog "Sct. Mariæ Kirke og Vor Frue Kloster i Helsingør. En illustreret vejledning" fra 1995 på side 47 skriver: "...Under gulvet skal efter en ubeviselig tradition Chr. II's elskerinde Dyveke været begravet..."

ES

Dyvekes grav

Af Laurits Pedersen

Ifølge gammel Tradition skal Dyvekes Grav være Karmeliterklostret i Helsingør, i dettes nordvestlige Hjørne, eller rettere i den vestligste Ende af Munkegangen i Nordfløjen. Her var, indtil Klostret i 1907 blev restavreret, en Indgang fra Vest, og lige inden for Døren her var Stedet, der betegnedes som Dyvekes Grav. Færdslen gik over Stenen, der for længst havde mistet hvert Spor af Indskrift. Professor Storck fjernede baade Stenen og Døren, men satte et Vindue paa Dørens Plads. Den eneste Kilde til Støtte for Traditionen var hidtil Arild Huitfeldt, der fortæller, at Dyveke

blev begravet i Karmeliterklostrets Kirke i Helsingør. Huitfeldt fortæller imidlertid adskilligt, som ikke holder Stik, saa Sagnet trængte til Bekræftelse. I 1840 eller 1842 blev Stedet da undersøgt i flere Øvrighedspersoners Nærværelse, og man fandt Knogler under Stenen, men i øvrig ingen Oplysning. Dette berettedes af en gammel helsingørsk murmester Trapp, der levede endnu for en Snes Aar siden, og som 1878 var den eneste, der var tilbage af Deltagerne i Udgravningen. Nu har der tillige fra gammel Tid været et andet Sagn om en Dyvekes Ligsten, som skulde findes paa Timgaard i Jylland, der paa Christian II's Tid ejedes af Torben Oxes gode Ven Knud Gyldenstjerne. Ved Dyvekes Død blev de to Venner begge mistænkt og fængslede. Torben Oxe blev som bekendt dømt og henrettet. Men Knud Gyldenstjerne slap ud og lod da »i sin Harme over den nylige uforkyldte Medfart dette Fruentimmers Billede udhugge paa denne Sten, som han opsatte ved Indgangen til Porten med streng Befaling, at hans Hofkarle skulle spytte derpaa, ja, gøre det som værre er, hver Gang de ginge der forbi. « Nogle Rester af denne Sten blev 1878 bragt for Dagen, og det viste sig da at være ikke Dyvekes, men hendes Moder Sigbrit Willums Ligsten. Det saa endvidere ud til, at den aldrig havde været benyttet som Gravsten, da Dødsaar og -dag manglede i Indskriften. Der var altsaa stadig Mulighed for, at Dyveke kunde være begravet i Helsingør, og i og for sig var dette sandsynligt nok, da hun ved 1516-17 opholdt sig i Helsingør, vistnok fordi Sigbrit den Gang styrede Øresundstolden. Først for et Aars Tid siden lykkedes det mig dog at finde et fuldgyldigt Bevis herfor. I et gammelt Manuskript paa Det kongelige Bibliotek fandt jeg paa et indlagt løst Ark en Afskrift med en Haand fra Slutningen

af det 16. Aarhundrede af Indskriften paa Dyvekes Ligsten. Og her var tilføjet Stedsangivelse:

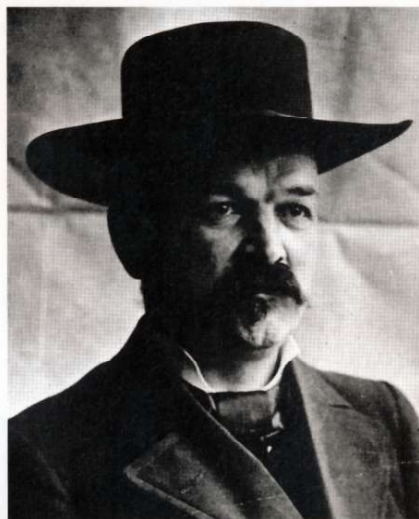
»Helsingoræ in templo hospitalis«. Selve Gravskriften var optegnet, som den har staaet langs Stenens fire Sider, begyndende foroven:

HIE LICHT BEGRAFFEN DUEF
OTTIKES DOCHTER / DIE STARF AO.
MDXVII DEN XXI DAG SEPTEMBR
SEINE SEELE GOTT SEGNE

»Duef« er en Forkortelse af Duefken (Dyveke). I Oversættelse staa der da:

»Her ligger begravet Dyveke Ottikesdatter. Hun døde Aar 1517 den 21. Dag i September, Gud signe hendes Sjæl.«

Ved velvillig Assistance af Chefen for Haandskriftsamlingen, Dr. phil. Ellen Jørgensen, fik jeg endvidere oplyst, at Optegnelsen var skrevet med Anders Sørensen Vedels let kendelige Haand. Der kan der-

Laurits Pedersen, Billedet er venligst udlånt af Helsingør Bymuseum

efter næppe være tvivl om, at denne vor berømte Historiker, der rejste om for at samle Materiale til Danmarks Historie, selv har været i Helsingør og gjort sin Optegnelse efter Ligstenen, og at Arild Huitfeldt har sin Viden fra ham.

To nye Oplysninger bringer Indskriften: Dyvekes Faders Navn og hendes Dødsdag, den 21. september. Man har hidtil ment, at hun døde ved St. Hansdags Tid. De bekendte Kirsebær, der voldte hendes Død, har altsaa været syltede.

Begravelser i Klostergangen forekommer oftere, og i Fraterhaven begravnes der endog efter år 1800. Dyvekes Grav ligger længst fra Kirken, umiddelbart ved det Sted, hvor den Fremmede maatte staa, naar han vilde tale med en af munkene. I Murene sidder endnu den tragtformede Egetræskasse, gennem hvilken man kunde samtale uden at ses. Klosterkirken i Helsingør havde i øvrigt en Altertavle, som i Forgrunden bar et Billede af Christian II og hans Dronning Elisabeth, knælende ved deres Bedepulte. I baggrunden ses Dømedag med de fordømte og salige. Blandt Figurerne har Traditionen udlagt en grim,

nøgen Kvindeskikkelse som Dyveke. Den lybske Historieskriver Reimer Kok, der 1532 var i Helsingør, saa Billedet, og skønt han ikke lægger Skjul paa, at han hader baade Christian II og hans Frille, som han kalder »de excellente Hore Duueke«, fortæller han dog, at Dyveke var en overmaade smuk Kvinde, »eyn auer vth schone wyues bilde«, og at Kongen lod sig male ved Siden af Dronningen paa Foden af Højalteret. Dette tyder ikke paa, at den almindelige Tydning er rigtig. Det gamle grimme Kvindfolk kan ikke være Dyveke. Snarere er det vel Sigbrit, og Dyveke kunne da formodes at være den unge Kvinde, som Jomfru Maria fører op til de salige. Altertavlen findes paa Nationalmuseet.

Rettelse

I forrige nummer af FAHS bladet skrev vi at Jean-Baptiste Bernadotte afsvor sin katolske tro i Helsingør 1818.

En af vores læsere, Poul Dam, har venligst gjort opmærksom på at det retteligt var i 1810 og desuden som kommende tronfølger.

Julegaven 1999 - et FAHS abonnement.

Kære medlem.

Et FAHS abonnement koster kun 150,- kr. Du har sikkert nogle gode venner, eller en eller flere i din familie, der ikke er medlem af FAHS. Et årsabonnement der giver ret til at deltage på alle vores udflugter og arrangementer, fire FAHS blade direkte bragt til døren og en årbog ligeså for kun 150,- kr.!

Julegaven man vil huske hele året - Et abonnement til FAHS.

Ring til Helsingør Teaterkontor på 49200811.